

Basal sömnfysiologi och icke-farmakologisk behandling för sömnbesvär

Christina Sandlund

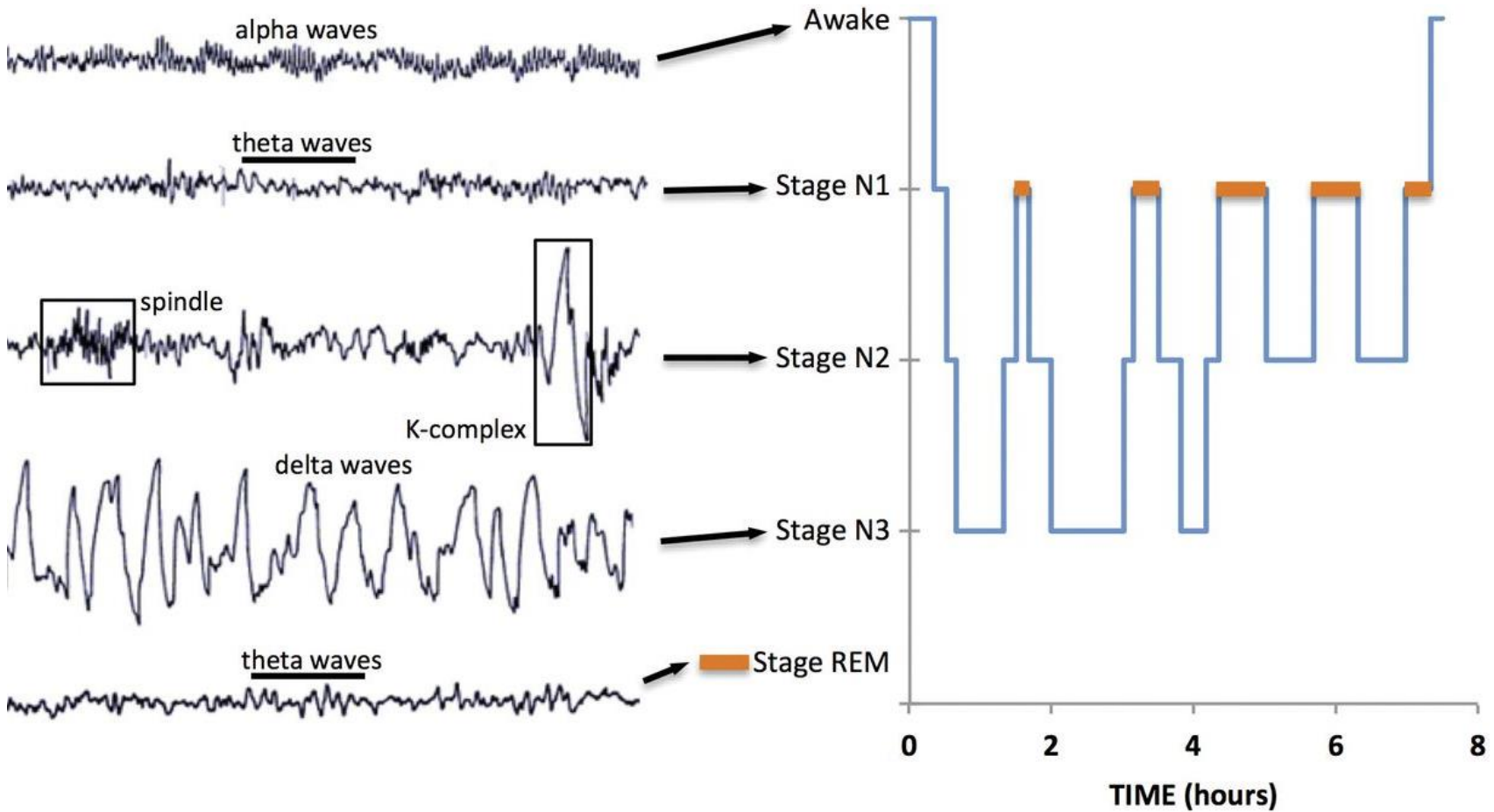
Leg. sjuksköterska, distriktssköterska, medicine doktor (KI)

Akademiskt primärvårdscentrum (Region Stockholm)

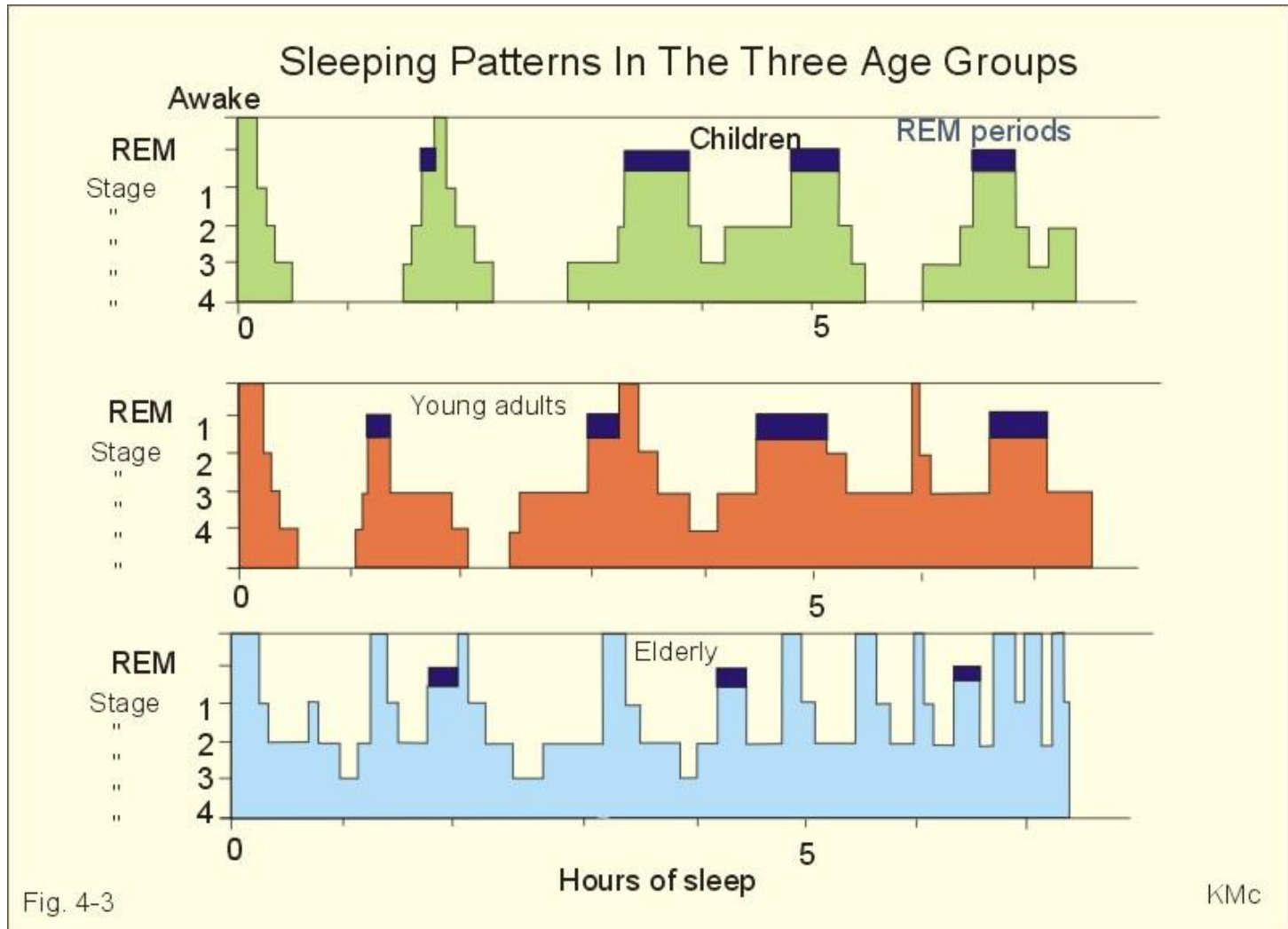
Vad är sömn?

- **Ett beteende** – ett fysiologiskt tillstånd av snabbt reversibel medvetslöshet, förhöjda detektionströsklar för yttre stimuli, homeostatisk reglering, motorisk inaktivitet och en arttypisk kroppsposition
- **En upplevelse** – god, djup och återhämtande eller orolig, lättstörd, ytlig och icke återhämtande
- **Ett funktionsmönster** – under sömn förändras kroppens och hjärnans sätt att arbeta

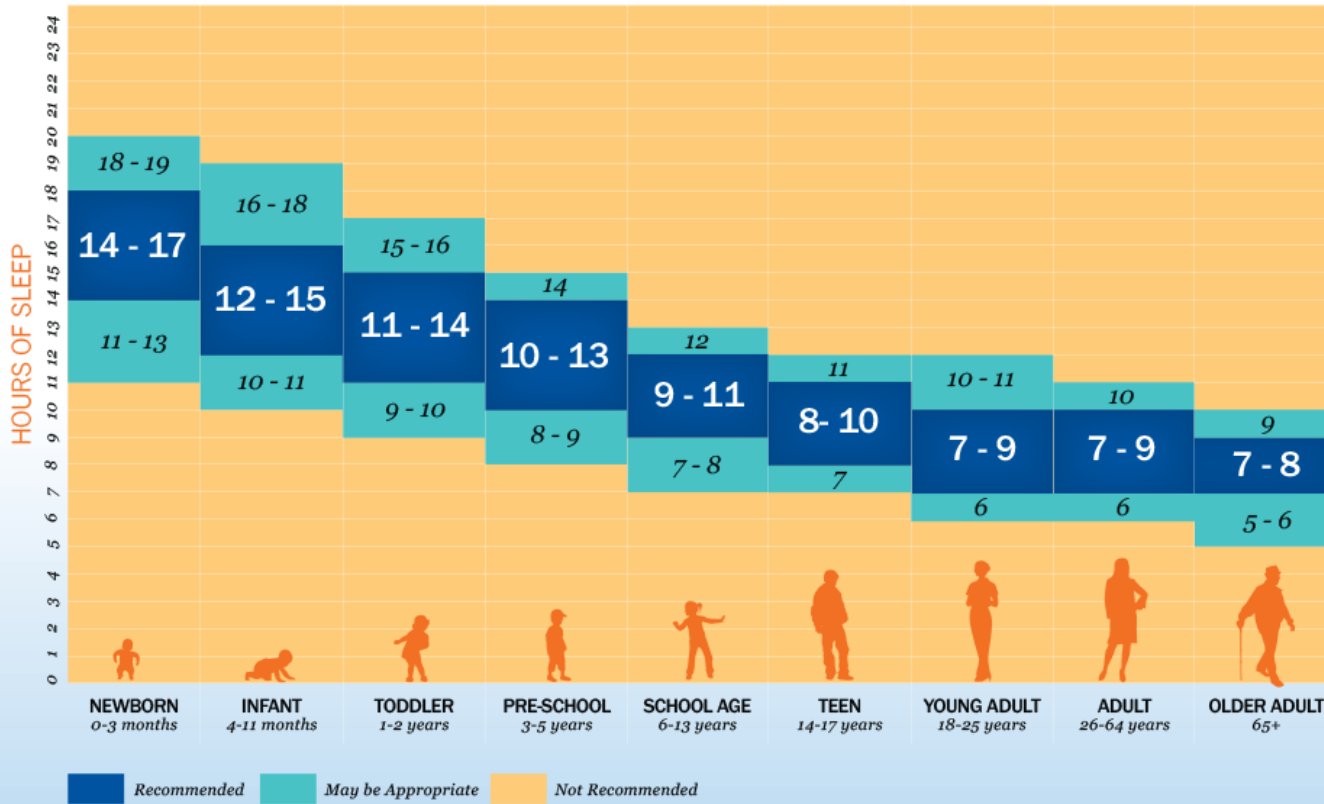
Sömmnmonster

Sömmönster i olika åldrar

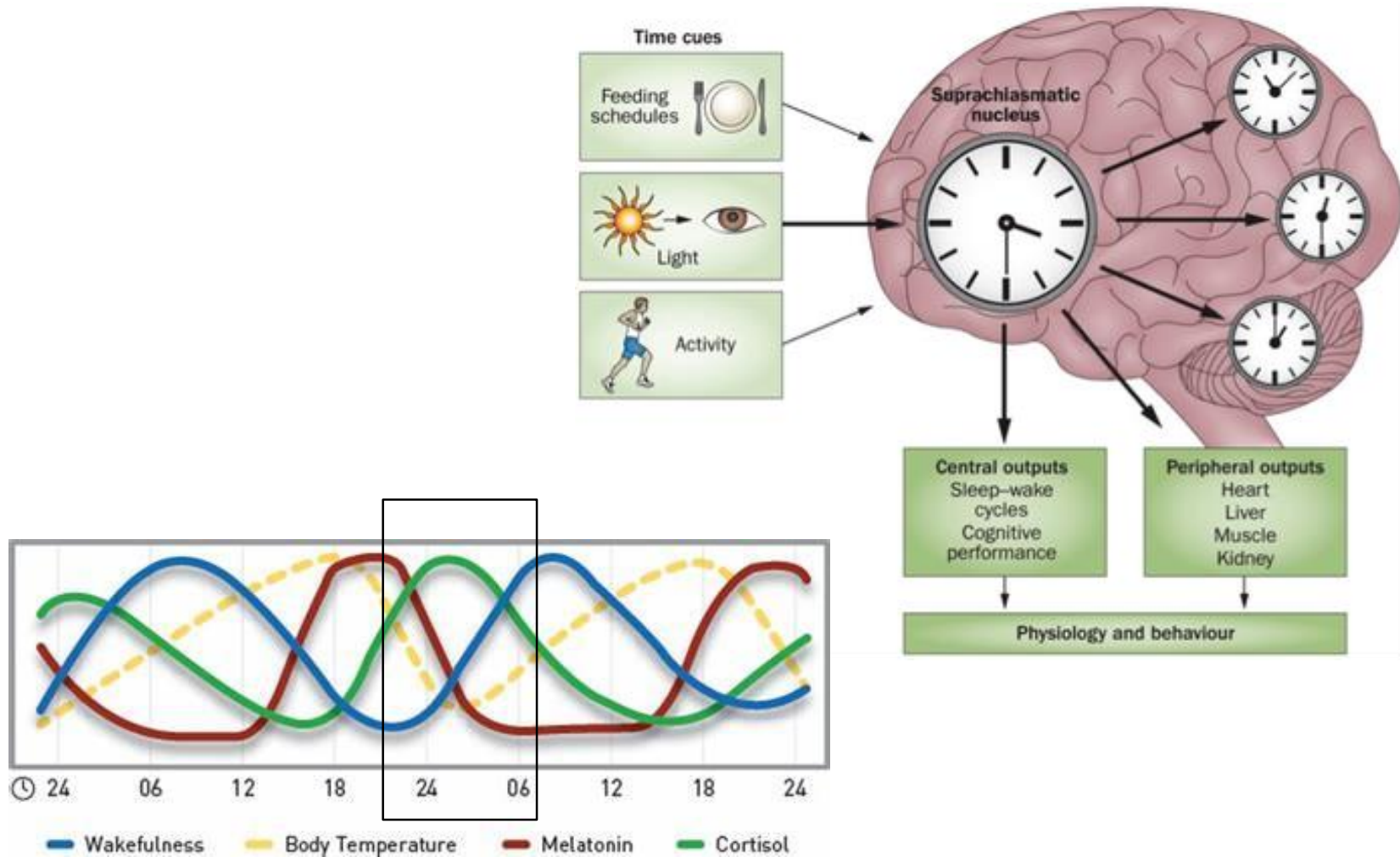
SLEEP DURATION RECOMMENDATIONS

SLEEPFOUNDATION.ORG | SLEEP.ORG

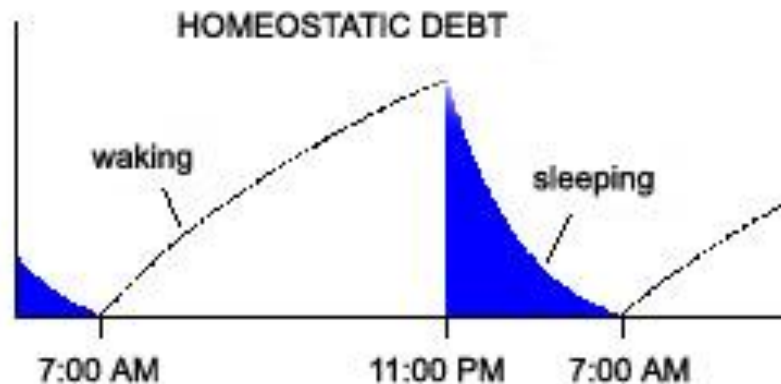
Hirshkowitz M, The National Sleep Foundation's sleep time duration recommendations: methodology and results summary, Sleep Health (2015), <http://dx.doi.org/10.1016/j.sleh.2014.12.010>

Biologisk dygnsrytm

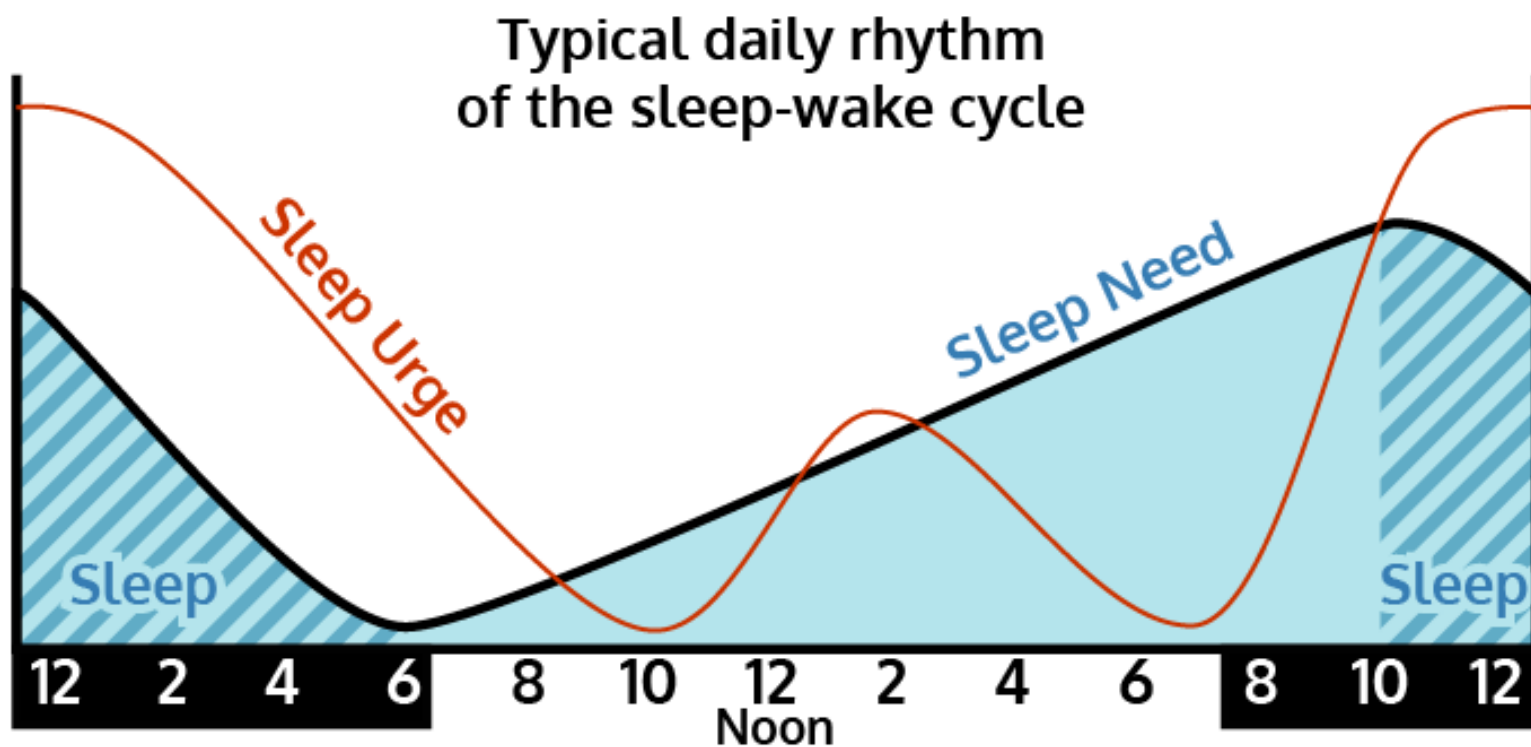

Homeostas

- Sömnen är ett svar på föregående vakenhet
- 16 - 17 timmars vakenhet för 7 - 8 timmars sömn
- Ju längre vi varit vakna, ju högre är drivkraften för sömn
- Ju längre vi varit vakna, ju större andel djupsömn

Samspel mellan dygnsrytm och homeostas

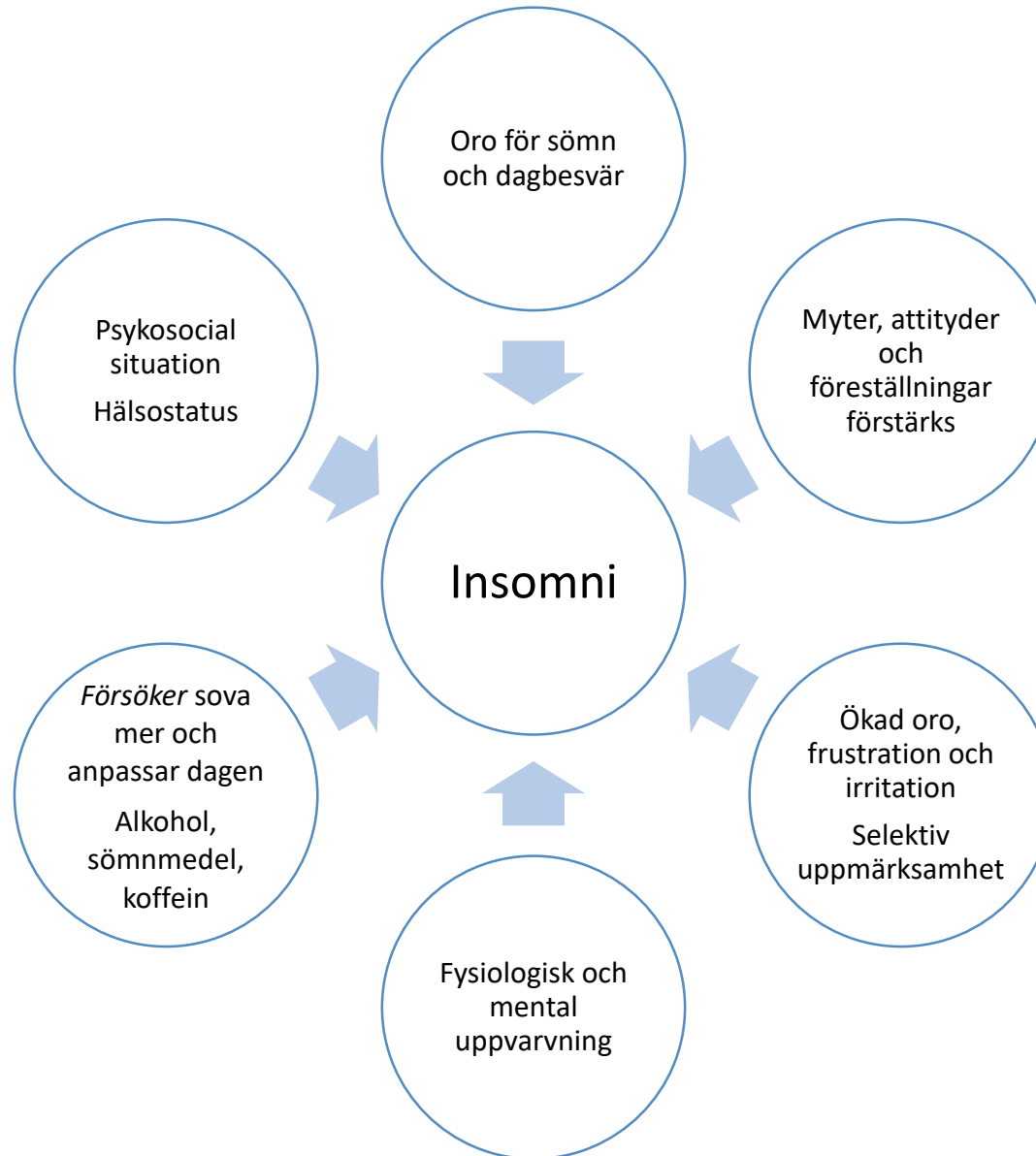

Insomni

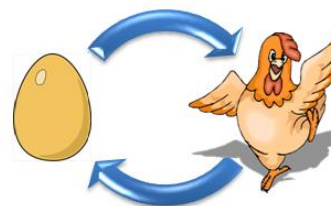
- Sömnbesvär i samband med en särskilt stressande händelse är normalt och något de allra flesta varit med om
- Insomni – upplevelse av att inte sova tillräckligt bra eller tillräckligt länge för att känna sig utsövd, må bra och fungera väl under dagen
  - Långvariga och frekventa sömnbesvär trots att förutsättningar för sömn finns

Varför blir sömnbesvären långvariga?

Utredning och bedömning

- Basal medicinsk och psykiatrisk bedömning
- Samsjuklighet?
- Läkemedel, alkohol, koffein, droger

- Vad är det som gör att du inte är nöjd med din sömn?
- Sömnvanor (dygnsrytm, homeostas)?
- Vad händer när du ligger där sömnlös?
- Hur ser dina dagar och kvällar ut?
- Egna strategier?
- Vad tror du själv att dina sömnbesvär beror på?

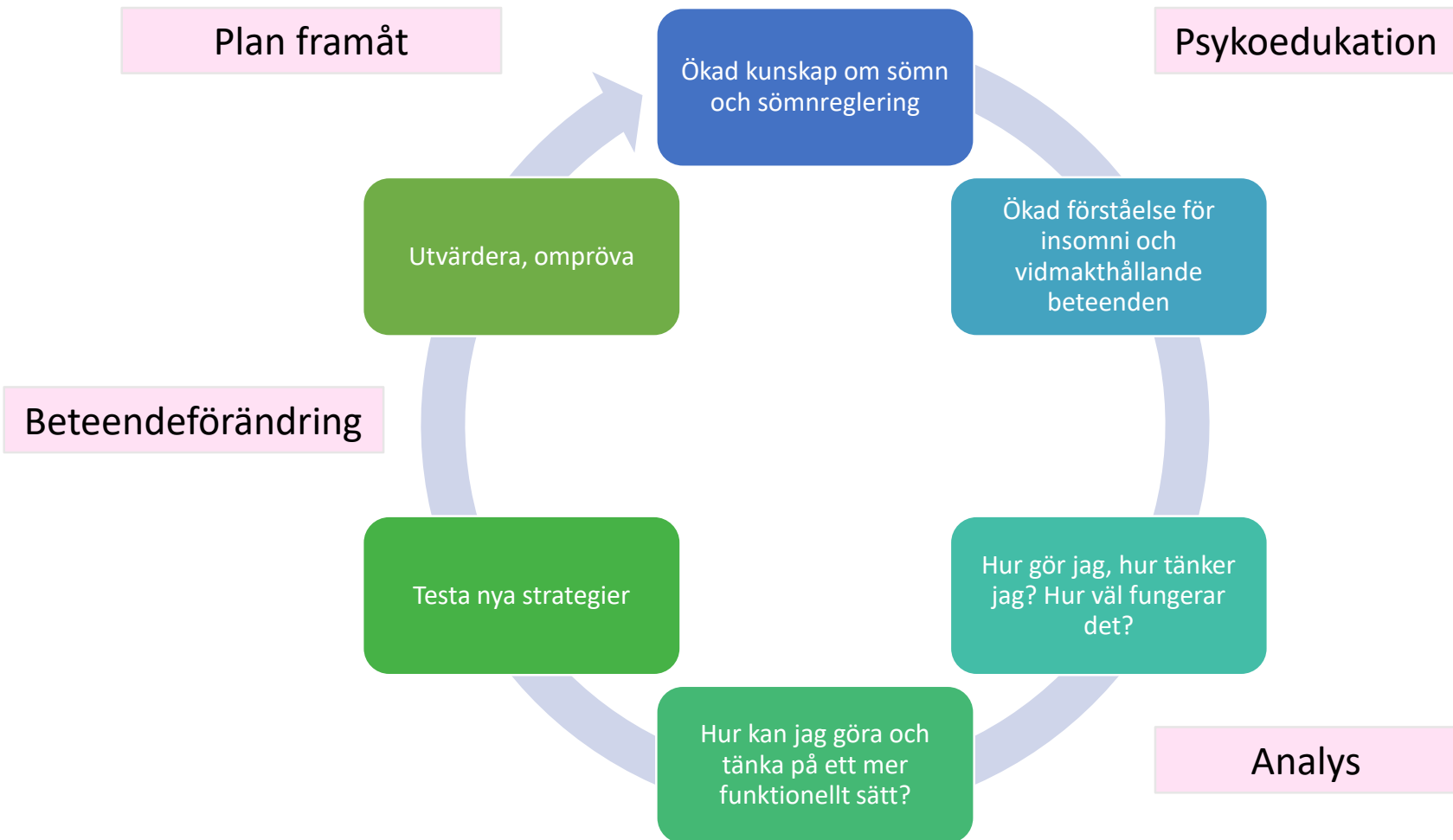
Namn	Mån	Tis	Ons	Tors	Fre	Lör	Sön
1. Igår tog jag en tupplur mellan kl. ____ och kl. ____							
2. Igår tog jag _____ mg sömnmedicin							
3. I går kväll gick jag och lade mig (släckte lampan) kl. ____							
4. Efter jag släckt lampan somnade jag på ____ min							
5. Jag vaknade _____ ggr under natten.							
6. Hur länge var du vaken vid varje uppvaknande ____ min							
7. I morse vaknade jag kl. ____ (slutgiltigt)							
8. I morse steg jag upp kl. ____							
9. När jag gick upp imorse kände jag mig 1=utmattad 5=utsövd							
10. Hur sov du på det hela taget? 1=mycket dåligt 5=mycket bra							
11. Total sömnlängd, försök uppskatta (tim : min)							

- Polysomnografi om misstanke om sömnapné, restless legs eller narkolepsi eller svårbedömd sömnstörning

Behandling

- Insomni behandlas i första hand med kognitiv beteendeterapi
- Psykologisk och beteendeförändrande behandling med insomnispecifika tekniker
- Enbart allmänna "sömnhygienråd" sällan effektivt som enskild behandling

- Behöver bli medveten om sina egna vidmakthållande faktorer
- Behöver kunskap om bakgrunden till råden
- Behöver känna att "detta angår mig"
- Strukturerat stöd för att genomföra beteendeförändring

- Stöd av någon som kan förmedla kunskap om insomni, sömn och effektiva KBT-metoder – enskilt eller i grupp
- Stöd av internet-program, självhjälpsbok

Psykologisk och beteendeförändrande behandling

Kunskap – minskar oro och motiverar till beteendeförändring

Myter, attityder och föreställningar – identifiera, ifrågasätt och omformulera

- Man bör sova 8 timmar varje natt
- Det är timmarna före midnatt som ger den viktigaste sömnen
- Vaknar man på natten så är sömnen förstörd
- Jag har inte sovit en blund på hela natten
- Jag kommer aldrig ner i djupsömn
- Jag sover aldrig riktigt bra
- Sömnbrist tas bäst igen genom att sova mer och längre
- Är jag trött och ofokuserad under dagen betyder det att jag inte sovit tillräckligt
- Blir jag sömnig på eftermiddagen betyder det att jag inte sovit tillräckligt
- Jag har tappat min sömnförmåga

Stimuluskontroll

”Det är som jag per automatik börjar leta efter något att grubbla över”

Associera säng, sovrummet och insomnande med avslappning, dåsig het och sömn istället för sömnlöshet, frustration och oro

- Lagg dig när du är sömning
- Gå upp ur sängen om du inte kan somna eller somna om
- Gå upp efter 15-20 min – eller gå upp är om det inte är skönt och avspänt att ligga där (orolig, stressad, frustrerad, kryper i kroppen)
- Återgå till sängen efter 15-20 min – eller när du känner dig sömning
- Fast uppstigningstid, oavsett hur du sovit och oavsett ledighet
- Inte läsa, titta på TV, hålla på med mobilen etc. i sängen
- Säng = sömn

Sömnrestriktion

Ökad tid i sängen för att få mer sömn leder till försämrad sömnkvalitet, mer vakenhet och ökad frustration och oro

- Utnyttja sömnbristen som motor för att sova mer ”effektivt”
- Ligg bara i sängen de antal timmar du i snitt sover per natt i en vecka (inte mindre än 5 timmar)
- Öka successivt tiden i sängen varje vecka tills sömnen är av sådan kvalitet och kvantitet att den ger tillräcklig återhämtning
  - Bestäm när du behöver stiga upp och räkna ut när du ska gå till sängs
  - Fast uppstigningstid, oavsett hur du sovit och oavsett ledighet
  - Sömneffektivitet (SE) = sömntid / tid i sängen x 100
  - Lägg dig 15 min tidigare/vecka om SE är mer än 85%. Om lägre, lägg dig 15 minuter senare alternativt stå kvar på samma tid ytterligare en vecka
  - Om svårt – låt patienten skatta sin sömnkvalitet varje dag (1-5)
- I samråd med patienten!

Trappa ned sömnmedicinering

- Utgå från sömndagboken och lägsta dosen som gett en bra sömn
- Håll dosen 7 dagar
- Samma dos, samma tid, varje kväll. Varken mer eller mindre
- Minska dosen successivt varje vecka $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, 0

- Stor risk att sova sämre inledningsvis
- Ta hjälp av sömnrestriktion

Avslappningsteknik

- Ta ett djupt andetag – håll andan – andas ut...
- En gång till...
- Andas – som det faller sig – registrera, utan att värdera
- Nu andas jag in... nu andas jag ut...
- Handen på magen och känn hur den höjer och sänker sig
- Låt tankar komma och gå – återgå till andningen
- Fokusera på andningen, inte på avslappning
- Slappna av regelbundet under dagen för att sedan kunna göra det när du ska sova

Generella råd

- Stärk dygnsrytmen genom att få ljus under förmiddagen, vara aktiv under dagen, äta regelbundet med huvudmålen dagtid, varva ner och släcka ned belysning på kvällen
- Förlägg huvuddelen av sömnperioden till natten
- Regelbundna sömnvanor med en fast uppstigningstid, oavsett hur du sovit och även vid ledighet
- Inte så meningsfullt i längden att kompensera för sömnbrist genom att försöka sova längre
- Sover du på dagen får du vara inställd på att sova kortare kommande natt
- Undvik sömnstörare som koffein, nikotin och alkohol
- Ändamålsenlig sovrumsmiljön (skön säng, svalt, mörkt, bullerfritt etc.)

Generella råd

- Fortsätt göra sådant som du tycker är roligt och som du mår bra av – oavsett hur du sovit
- Att sova mer är inte alltid hela lösningen vid trötthet. Försök hitta andra strategier som gör dig mindre trött – gå ut i friska luften, gör något roligt, social och fysisk aktivitet, avslappning, vila utan att sova, powernaps.
- Slappna av regelbundet under dagen för att sedan kunna göra det när du ska sova
- Ge dig tid att grubbla över det du behöver grubbla på innan det är dags att gå och sova
- Börjar du oroa dig för din sömn är det lätt att hamna i en ond cirkel som förstärker och förlänger perioder av sömnbesvär

Tack

christina.sandlund@sll.se